

Akmyrat Gürgenli
Taryh ylymlaryň kandidaty
goliarne@yahoo.jom

**1925-nji ýyldaky Jemhuriýet ugrundaky
gozgalan basylyp ýatyrlandan soňra
Türkmenähreda bolup geçen käbir halk hereketleri**

(Annageldi Aýyň, Aşyr Kütiniň, Meredalynyň
hem-de 1926-njy ýylda Marawadepedäki ofiserleriň gozgalany barada)

Annageldi serdaryň gozgalany

Türkmen halkynyň öz ykbalyny özi kesgitlemek boýunça **Osman ahunyň** ýolbaşçylygynda alyp baran uly möçberdäki gozgalany 1925-nji ýylyň oktiýabr aýynda, Eýran goşuny bütin Sährany basyp alyp, Kümmetgowuza girenden soň togadylýar. Emma Tahranyň ýaraqlary ýerde goýup, bäs-bütin boýun bolmalý hem-da maldarlara ondan-oňa göçmegi gadagan edýän çagyryşlaryna gullak gabartmadyk Türkmenler bu gezek **Kelteleriň «Aç»** tiresinden bolan we Sallahda oturan **Annageldiniň** töweregine ýygnanşýarlar.

1917-nji ýylda Orsýetde Bolşewik ynkylyby ýeňiş gazanyp, ruslar Kümmetgowuzdaky «komisýon» edarlaryny terk eden wagtynda Annageldi ol ýere çozup, bir topar ok-ýaragy eýleýär. Ol soňra Hojanepese çozup gelen **seheng Fezel-ulla Zahediniň (asly äzeri)** goşunyň öňünde-de durýar. Sallahyň aşak ýanynda gazaply atyşyk bolýar, şonda Eýranyň goşunyndan 10-larçasy heläk bolýar. Olaryň ölen ýerleri belli bolup durýardy, ýöne soň-soňlar ol ýerler sürüp, şol wakadan nyşan galmadyga meňzeýär.

Başa-baş söweşde Annageldigini alyp bilmejegine göz ýetiren režim, hemme ýerde boluşy ýaly namartlyga baş goşup, Annageldiginiň köne dosty, Yraza şanyň döreden žandarmasyna goşulyp, naýip (ostowar) derejesini alan Hojanepesly **molla Söýüni Niýazy** onuň kasdyna çykarýar. Naýip, bir zady

maslahat etmek üçin Annegeldini **Gargy** obasyna çagyryýar. Şol bir wagtyň özünde-de obanyň gaýra ýanyndaky jarlarda 10 sany ýaragly žandarmy goýýar.

Gepleşikden soň, Naýip, Annageldini ýola salmak bahanasy bilen şol žandarmalaryň bukuda ýatan ýerine eltip, şol ýerde hem atyp öldürtýär. Bu wakany ençeme ýyllap Annageldiniň ýanynda söweşen **Jeñnel Kelte** ölmezinden biraz öň maña gürrüň beripdi.

Ännegeldi Keltäniň ýoldaşy Jeñnel Keltäniň ýatlamalary

(Dilinden alynşy ýaly ýaly, ýazga geçirildi):¹

«Goşunyň (Yrza şanyň-AG) gelyänni eşidip, hemme Türkmen, Atabaý, Jafarbaý jem boldy. Onsoň, «Garasuwdan» munuň öňünden bardyla. Garasuwdan atyşyp-atyşyp tä Hojanepese çenli atyşdyla, şu bilen. Ondan Hojanepese gelendensoň, osom, bi, her kim dargady, «Sallaha» gaýtdyla. Ýaşullar hemmesi birigip Sallaha gaýytdyla. Sallaha geldiler gürrüň etdiler, mundan oham giýç öýlärräk, Hojanepseden Sallaha hereket etdile. Leşkerlerden, munda-da şo jaryň içine dolup, hemme kişi aty goýup, piýada düşüp, şonda, mudan [hökümet goşuny-AG], garaz ýüze golýaý bir şeýle aldylar, içinde bir permandarmy, bir derejedar-da bar. Ännegeldi-da şony edip ýören. Soňra osam giýje-däni ýene-de geldi bu pilemutli, ilerden geldile. Gelende bu, **Nepes serdar**-da bar, bu ýaşullar: «Bu eýgertjek däl, Annageldi han, sen näme bolsañ özüň bol, biz-ä indi muña teslim [boýun] bolmasak başga çäre ýok» diýdile. Ännegeldi: «Men teslim bolmaly däl, tä, ahyr demime, milletimi berýänçäm» diýdi.

Giýje mundan osam pilemutli kân tüpeñleşdile, osam çykdyk mundan, Ännegeldi aç çykdy. Baryp **Altyna** bardy, **Tokmaga** [Altyn Tokamk. Gargy obasynyň gaýrasynda- AG], şonda oturdy bi, oham, döwlet bilen garşy boldy-da şytada bi. Bu muña gatyrrna bilmedi, ol oña gatyrrna bilmedi, şondan, özünü

---

¹ Bu ses yazgyny merhum Jeñnel Kelte sirkaw yatırka Kümüşdepe 1984-nji ýylda Gürgen radiosynyň işgäri Muhammet Kuçeki yazga geçirip, bir nusgasyny maña sowgat edipdi. AG

saklady bi. Ondan soň myny, Garaga, Ännegeldini Naýip² islöp: «Şu taýda gürrüňmiz bar gelsin, sataşjak, bir gürrüň etjek diýip» **Molla Merediň** öýünde, Gargyly **molla Mered, Kör**. Şonda nahar idile, çay işdik, daşary çykdyla, bile gürrüň etdile. Şondan soň diýdi [Ännegeldi]: «İşi bolan Sallaha gitsiň, beýlekä gitsiň, meni Naýip ýola saljak, az işi ba» diýdi.³

Aldapdyr-da muny, garaz. Ondan soň biz-ä dargadyk, Sallaha geldik. Bir topar atlylar Sallah-da galdy, bir topar atly Gargy-da galdy, bir topary otak-bitak ýaýrady-da, ýanynda bir **Jöwher Kelte** bar, bir-da özi, başga adam-da ýok munda. Naýibi alýa, gidýä bula. Bula şu ikinniden öňinçik Ännegeldini wupdyrla, bu emniýe bile. **Mömünjik-de** bi. Gargyň gaýra ýanda. Şondan osam muny ikinniräk, biziň Gargyda inimiz bardy, dogan oglanymyz, Sallaha geldi: «Ännegeldi atyldy» diýýä, **Esen tebib**-da, hemmeler-de Sallahda-da, «Ännegeldi wurlupdyr, şujüre teleke iş bolupdyr, bizi, wah ýandan kowup aýyrady-da, bagty ýatypdyr». Şondan soň gürrüňleşip biz atlandyk. Garga ugradyk, Omçalyň bäri ýanda **Isa hajyň ogly Azim** diýýä Paň, ol diýdi: «Ännegeldi-de urludy, **Jöwher**-de urludy, bu taýda ikisi bardy **Ýarjan Kelte** bilen Çöwher-de uruldy. **Soltanmäd Şirhan** (hökümetiň Omçaly obasyna Türkmenlerden bellän wekili bolmaly-AG), bular-da geldi, «Şumat siz yýzyňyza dolanyň» diýdi. Şondan osam biz Mömünjige baryp, Tokmak-depede Ännegeldi bilen beýlekileri jaýladyk, Altyn ilerkisi, Tokmak gaýrakysy- şonda muň mazarçylygy, daňa çenli şony jaýlap, ondan erti-de muň (Eýranyň-AG) serbazi, beýlekisi, emniýesi geldi. Biziň bilen atyşa-da bilmedi, yöne saňa gara berip duw, hoo daşda. Ýaşullar (Türkmen ýaşullary, **Mämet ahun, Meljan han** we...AG) gelip: «Siz bir şundan çyksaňyz, ýene bir ysly bolmaklygyna (ýaraşyk-AG) ýene bir zada gowý boljak.» diýdiler. Oham biz: «bolýa» diýip, biz çykdyk şondan. Obadan çykdyk

---

² Irza şanıň gullugına geçen- žandarma ostuwary, molla Söýün Naýip Niýazy. Oňa bitiren bu «uly hyzmaty» üçin, hökümet tarapyndan köp mümkinçilik berilýär, soňra Türkmenleriň oç almagyndan gorkup, olar häzirki Bendertürkmeniň günortasyndaky Naz-abat- diýen obasyna göçürilýär we häzir bu oba şol ady göterýär. Naýibiň nebireleri Kümnetgowuzda ýaşayarn bolmalý. Bir gezek, Annageldiginiň agtygy ýaş oglan, bir hat berjek bahansy bilen oňa ok atýarö emma Naýibe degmeýär.

³ Bu waka 1928-nji ýylda bolmaly

hemmämiz, ýesir (aýal-ebtat- AG) bolsa o-da çykdy, aýryldy, haryja geçdiler, **orsa geçdile** (Türkmenistan bolmaly-AG). Biz oham Eýran serhedine ýola düşdük. Bize Ännegeldiniň ogly **Çopan batyr** ýolbaşçy bolup, **Soňy daga** ugradyk. İndi biz bu taýda düýrmeli boldyk-da. Elimizde baş-atar, on-atar, üç-atar, muzzur, gama, gylyç ýaly ýaraglar bardy. Biz bilen giden oglanlardan: **Esen tebib, Salyh, Safa, Gynjal, Gylyç, Maşatguly, Söýün gançy, Haýdar-Ännegeldi aýny ogy, Nurgeldi-Ännegeldi aýny ogy, Garja Kelte, Amanjan Kelte, Tuwakgylyç Kelte, Erejep Sakawy, Aman Garrawy, gylyçnyýaz Garrawy, Gökje Kelte, Amanjan Düýeji, Jepbar Magtymy**, aý indi kän küýüme düşmeýä. Wagt geçdi-da muña. Şo wagtlar bolsak 24, 23, 25-e baran däl bolsak gerek. Çopan-da menden bir ýaş kiçi, o-da 23, 24. Molla Çopan diýýärdile-da oña. Şondan **Soňa ugradyk. Soňy**, daş-da bi. Ýolda **«Gara Mahyr»** diýýä, bir baý adam, bir topar ýaragly adamy bardy. Gara-Mahyryň guýsynyň häzir-da ady ba. Şonda-da çay-nahar edinip, öýläni okap ugradyk Soňa. Barşymyza, ýolda oña ýete bilmän ýene gijesini **«Poslaň»** çeşmesi diýýä, soňyň bäre ýanna. Ertir-de çay-saý içip, Soňa ugradyk, günortan bardyk. Çeşme ba, **«Aba saryň»** çeşmesi, başyndaky öýüň ýaşulsynyň ady **Kadyr baý**, şonda baryp düşdük. Şondan bir 7-8, 10 gün, garaz bökdenip, **«Ýelliň»** dagyna bardyk. Soňy dagdan-da aňyrda. Orsyň grenisiniň (araçäginiň-AG) öň ýanynda. Bi-de, Soňy-da, orsyň grenisi, arkasy Şureviňki, ilersi Eranyňky. Şonda **«Käriz»**-de posty bar. Şo tak baryp, indi biz gaçyp ýören adam-da biz. Ölüm bolsa, zulum bolsa düşüpdür, Soňy-da, **«Ýelli»**-de, otaýda urşamyzak. Şo taýda 10-12, 15 gün ýatyp, bäräk gaýtdyk, Sallaha. Ýolda **«Öýlik»** (**Oyluk** bolsa gerek-AG) diýýän ýerde düşledik- **Aktokaýdan**-da aňyrda.

Yrazaň nökerleri-de emniýesi bar, žandarmasy bar, sahip-mensepleriniň adyna birine **Pete-leşger** diýýä, Pete-leşger **şol Soltanmäd Şir han**, taýpasy **Gojuk**. Öňümüzden pilemutli geljek diýip bize habar berdiler, şundan geçjek şu giýje. Daňdan pilemutly urdular, jeň etmäne durduk tä günortana çenli. Bize-de olara kär ede bilmedik, olar-da bize kär edebilmedi, bizden bir at öldi. Ondan-da

bir emniýesi ölüpdür. Başga birzat, kär bolmady. Biz ondan çykdyk, gaýytdyk bäräk. Dogry **Garrawlar**-da, **Gara-meşiklerde**, o-taýda bir çay içip- Aktogayda bolýa. Soňra geldik Gara-Mahyryň guýsyna. O-taýda bir ýataka-da erti, giýç-öylän Sallaha geldik. Sallahda-da şon (hökümetiň-AG) reýisi ba, **Durdy Çagkja** diýýä (Çükgänlerden- Bendertürkmenäki Dr. Durdy Çükkän şonuň at dakylany bolmaly-AG), emiýeleri ba, bular bilen tüpeňleşip-tüpeňleşip, garaz emiýesini-ä aýyrdyk, **Çopany-da şonda urdurdyk**. Sallah-da urdurdyk. Reýisiň özüni-de urduk, Gürgeniň içinde uruldy Durdy, emniýelerini-de aýyrdyk aradan, bizden bir şo gitdi. Çopan gitdi. Ondan-da läşimizi alyp, atasynyň ýanyna getirip jaýlap, ýene çykdyk, gitdik **Soňa**. Onda, Soňy-da ýatyrkak **Molla Nazdurdy ýomut** Kümmedäki **Harlardan**, **Meljan han**-ata, **Mämed ahun**-da şo wagt wekil, Daz: «Bizi ysly edeýli» diýip, çagyryp, getirip, şondan ysly bolduk. Ysly bolanymyzdan soňra 10 gün ejaze alyp, **ýesirlerimizi Orsýetden alyp Eýrana geltirdik**. Teslim bolduk.

Bary meň bilýän zatlam şi. Meljan han-da bolsa biziň zyddymyza işlän, şol wurşda, yöne bizi ysly eden şi Mämed ahun boldy, Meljan han, Molla Nazdurdy ýomut, olar-da biziň zyddymyza, biziň bilen tüpeňleşýän adam, şola. İndi mundan ýokary giderim ýok. Ondan soňra teslim bolduk-da. Teslim bolup şol **Düýeji**-de (Akgala bilen Kümmediň aralygynda-AG), şonda pena bolduk biz. Şondan bäri Sallaha gelmedik, Sallaha gelmänime, ýedi ýyl boldy, oglanlar okysyn diýip, Kümüş-depä gelip oýurdym.»

Jeňnel Kelte ýatlamasynda Annageldi aja we onuň ogly Çopan serdara goşulan goşgulary-da okap berdi. **Naz-abatly Meret** şahyryň Annagedi-a goşan goşgusy:

«Eşdiň iller Ännegeldi batyryň,

At demine kapyr çapan batyrdyr.

Batyrdyr, söweşde çykar hünäre,

Ganym kellesinden gaýyran mynary.

Päliwandyr ýykar beýik çynary,

.....

.....⁴

Pilemut bilen dogry depen batyrdyr.

Ýazgu berse çagyýr kadyr allany,
Tymсал özün, müňe bermez pelläni.
Dopulanda bilmez topy, gülläni,
Ýeri gelse ýeke gapan batyrdyr.

Münower döwleti, dünýä ...
At-ýarag goýanda, göwni, hyýaly,
Ozalyny gören nikaly aýaly,
Dört dürli al ýaňk öpen batyrdyr.

Ulugul bolsa uly, ulugymyň başy,
Ondan razydyr, ýakyny, daşy,
Annatuwak garnybir gardaşy,
Reşitlik nazmyn tutan batyrdyr.

Aýdar Meret ýüwürükdir onuň aty,
Taýpasy Keltedir, Açdyr öwlady,
Bir kişiniň perzet dogum myrady,
Pedereş⁵, Molla çopan batyrdyr.

*****

---

⁴ Ydına düşmedik bentler

⁵ Parsça sözö atasy dimek

Akgalaly **Ata-daglynyň ogly Molla Esen** diýen şahyryň Çopan serdara goşan goşgusy:

«Goçagyň goçagy, merdiň merdi seň,
Guwrdyň çagsy, Üsrlem-Zal, Çopan.
Aglanyň arkasy, azanyň ary,
Gönde aýyrbalan, ýerde saal çopan.

Çopan pähimli bol dinýä bi-wepa,
Eneden-atadan, gardaş, düşdüň-da juda.
Ýokarsy Soňy, aşagy derýa,
Bir gije-de aw salady Üsrlem-Zal, Çopan.

Baky dünýä senden göwnüm yşanmaz,
Bile taýýar guşak guşanma,
Müňden teşviş etmez, birden işenmez,
Söweş günü müňe taýdyr, Üsrlem-Zal, Çopan.»

*****

Sallahyň ot berilişi baradaky goşgy:

Sallah-da Zahediniň goşunyna urlan zarbanyň öjüni, hem-de halkyň gözünüň oduny almak üçin, polkovnik **Timurtaşyň** buýrugy bilen oba otlanylýar. Şol waka barada goşulan goşdy⁶:

«Eý aglar Sallah waspyny aýdaýyn,
Üstünden döwrany ötdi, Sallahyň.

.....

Adý galyp, özi gitdi sallahyň.

---

⁶ Bu goşguny 1985-nji ýylda Uly Aryk obasyndan Atakaka ogly Elýas Güliniň dilinden yazyp aldym, ol goşgunyň doly ýadynda galmandygyny belläp, ýadynda galan käbir böleklerini aýdyp berdi.

Gara kapyr «otlaň» diýip buýurdy,
Nyşan goýman, şondan zadyn aýyrady.

Gazapla beýik tamlar söküldi,
Talaň wurup, arpa-bugdaý çekildi,
Ýedi-şorda gyzyl artmak syýryldy,
Aşak ýannda bir sap goşun gyryldy.

Gaýrasy **Balkandan** ötdi Sallahyň,
Ady galyp, özi ýitdi Sallahyň.
Oturdylar Ännegeldi başynda,
Gün ýaşansoň, kapyr aldy daşynda.

.....

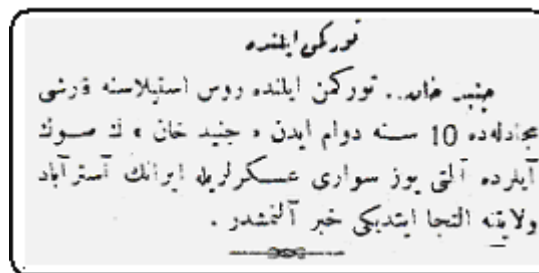
Annageldi ajyň Jüneýit hana ýardam berişi

Jeňnel Kelte öz ýatlamasynyň dowamynda Jüneýit hanyň Eýrana geçişi we Annageldiniň oňa ýardam berişi we bu ýerde bolan wakalar barada şeýle gürrüň beripdi:

«Han Jüneýit orsden çykyp bi tak ýaşamaga geldi. **Halat-nebiň** gaýrasynda **«Üç-guýy narly»** diýýä, şonda gelip oturdy. Soň Jüneýit han, ýoldaşy **Şaltaý batyr** bilen Gürgeniň häkimi “serdar ejel” diýýä, **Hekimiň** ýanyna bardy. Mende bardym. Şonda Hekimi: «Ýaraglary beriň» diýdi. Jüneýit bolsa: «Biz ýaragy berip, ýaşa bilmeris, ýöne ýarag elimizde galsa, biz haryja bilen, ors bilen bolsun her ýer bolsun, urşmaly bolsa-da urşarys» diýdi. Onda ok-ýarag diýseň bol, gorhanasy tükel, özüniň-da 600-700 atlysy ba. O-da bir döwlet. Yrzanyň goşuny olaryň üstüne aýlandy. Jüneýidiň ýoluny bogdula, Gökleň ýoluny-da bogdula,

Kümmet tarapyny-da bogdula. Muny hiç ýaña çykarmadylar. ⁷ Sekgiz günläp gabaw boldy, Jüneydi hiç ýere goýbermedi. Ahyrynda şanyň goşuny gyssanyp, Jüneydiň üstüne çykmalı boldy. Tüpeňleşmäne durdular, ertirki atyşandan tä ikinni-ne çenli muny halas etdiler (şanyň goşunyny ýeňdiler-AG). Han Jüneyit şun (Eýranyň-AG) müňe golaý leşgerini gyrdy. Biz-da şon içinde. Bi-da (Jüneyit han-AG) Ännegeldi bilen kök-dä. Biz-de kömek berýäs-dä. Şo taýda muny leyis etdiler, gyrdyla.

Yeňi Türküstan žurnaly.1928. Sep, 2.ýyl. san 2-3

Şanyň dargan goşunyndan ýarag aljak bolanymyzda Jüneyit diýdi: «bir oka-da el degirmän, ata-da el degirmän, meň özümde ýarag-da bol, hernäme isleseňiz men-de bar, şuňa el degirmän» diýdi. Şo wagt şi **Mämet ahun** ertsi bardy Jüneydiň ýanyna. **Durdugylyç han** bar, garaz kändi, ýaşuly adamla. Şuny bilmedim, nädip aldady, ýogsam Jüneyit ondan gorkýan zady ýok- ýassyn Jüneyit Owgana tarap ýola düşdi. Ännegeldi oňa kömek etmäne 10-15 atly

⁷ 1928-nji fevralında 2473 nomerli Astrabadiň häkimi, seheng Hekimiň, içeri işler ministerligine yolan telegrammasında, Jüneyit haniň garşısına goşun iberilendigi hem-de bir sanı uçarıň Kümmetgowuza gelendigi hakında maglumat berilip, Egri bogazdan Jüneyit haniň adamlarınıň ıyza serpkidilendigi habar berlipdir. (Eyraniň mekezi dokumetler ahivinden)

berdi, men-de bar, Owgana ýola düşdük. 20 gün ýol ýöräp, Owgana aşdyk. Bizi üç aý saklady, hezzet-syýlag etdi. Ýene Eýran serhedine girdik, indi biziň gaýgymyz ýok, biz näme ýä ölmeli, ýä öldürmeli, başga gürrüň ýok, maslahatlaşylygy-da. Şo bilen biz Altyna geldik.

Kötüklü Aşyr hanyň (Aşyr kütiniň) gozgalany

1928-nji ýylda Annageldi serdar öldürilenden soňam halkyň eýran hökümetiniň we onuň ýerli dikmelerine garşy ýigrenji köşeşmän, tersine artýar. Ylaýta-da **Omçaly** obasyndaky harby häkim: «Bir gün ýaraglary beriň, bir gün salgyt beriň, bir gün mekdebe geliň, bir gün goşuna ýazylyň» diýip, adamalra azar baryny berip başlaýar. Kümüşpede bolsa **Borjak Kelte, Muhammet Gyzyly we Aşyr** diýen ýigitler, nyzamy hökümetiň binasynyň önünde atylýar. **Gargy** obasyndan **Nuraly Kelte, Alymäd Kem, Omçalydan Köçek Kör, Rum Rумы we İljan** dagy atylyp öldürilýär. Şeýle ýagdaýa çydap bilmedik, **Aşyr** diýen ýigit, hökümetiň žandarmalary bilen söwşe girişýär. Birnäçe wagtdan soň, ol Omçaly obasynyň ortasyndan geçýän Gürgen derýasynyň üstünde gurlan agaç köprüniň ýanynda gabawa düşürilýär we şol ýerde hem ýaralanýar. **Kötüklü Gaňyrmalardan Annagurban aganyň** 1984-nji ýylda maňa beren maglumatyna görä ol soňra Türkmenistana aşyrylyp, şol ýerde bir keselehanada aradan çykydyr.

Aşyr kötüniň batyrylygyny wasp edip, düzülen bir goşgy:

«Daň säherden geldi almanyň kasdyna,
Tüpeň urdy ol Kötügiň üstüne.
Degipdir Aşyr hanyň destine,
Alla saňa ýaran bolsun Aşyr han.

Jafarbaýyň içiniň sendir batyry,
Alladan özge ýokdur hatary,
Batyrlýkda, mejnunlykda beteri,
Meret-da puştyň-da bardyr Aşyr han.

*****

Şir Meredaly

Gökleňlerden bolup, **Körler-Örjenli** obasynda önüp-ösen, Yrza şaha garşy bolup **“Goşa suw”** dagyna çykan, Meredaly soňra namartlık bilen aladawa düşürilýär. Bolan atyşykda ýaralanyp, Kümmetgowuza ýetmänkä aradan çykýar.⁸

Meredalynyň şanyna goşulan goşy:

Goşa tutduňmy «**Goşa suw**» dagynda,
Çoh armanym galdy ýaryň bagynda,
At-ýargy bar esbasy ýanynda,
Daglaryň arslany şir Meredaly.

Merdaly adyň uly arçadan,
Kepeniň biçilip, kamys parçadan,
Doganyňmy **Arazaly** ýer çeken,
Daglaryň arslany şir Meredaly.

Merdaly iňläp gitdi Kümmede,
Bugdaý çykdy ýigrim bāşe, gymmata
İndi uly zulum boldy millete,
Daglaryň arslany şir Meredaly.

---

⁸ Kümmetgowuzly tekelerden, Gurbansähet Bedekhşanîň yatlaması

Merdaly adyň uly her ýerde
Kapyrlary dolap salypsyň kente,
“**Geldi gyzy!**” aglap, galdy çöl ýerde
Daglaryň arslany şir Merdaly.

*****

1926-njy ýylda Marawadepedäki ofiserleriň 1-nji gozgalaňy ⁹

Osman ahunyň ýolbaşçylygyndaky jemhuriýet ugrundaky gozlaňy basylyp ýatyrlandan biraz soňra Türkmenistanyň araçäğine ýakyn Marawadepäniň harby karzarmasynda (padganında) 1926-njy ýylyň iýun aýynda (tir 1305-de) esgerleriň we daýhanlaryň gatnaşmagynda, merkezi hökümete garşy gozgalaň turýar.

Sosýalizim ideýasyna ynaýan gozgalaňçylar birinjiden bu ýerde dag etekleriniň bolmagyny, ikinjiden bolsa Sovet Souzyna ýakynlygyny, üçünden bolsa Türkmenleriň hökümete bolan nägileligini nazara alyp, Marawadepäni öz merkezleri saýlaýarlar. Daýhanlaryň gozgalaňyndan arka çykmagy maksat edinen gozgalaňçylar özlerine parsça «**pa:daş- muzit**» diýip atlandyrýarlar, gollaryna bolsa öz toparynyň ýörite bellegini baglap hereket edipdirler. Şol wagt kazarmada 200 sany atly, 150 tophana esgeri, pilýomut atyp bilýän 50 harby bolupdyr. «Padaş» komitete «**Salar jeň**» lakamly ýaş ofiser **Lehak han** ýolbaşçylyk edipdir.

Marawadepede gozgalaň turuzan ýaş ofiserler Bejnurda tarap ýola düşüp, Bujnurdiň kazarmasini basyp alýarlar, ol ýerde bolsa hökümet ofiserlerinden

---

⁹ Leahak hanyň gozgalaňy baradaky maglumaty 1984-nji ýylda Uly Aryk obasyna gelen- Leahak hanyň dogany professor Şervin handan aldym. Şervin han 1925-nji ýylda Bavend, Hojanepese we Kümüşdepä gelip, Türkmenleri Yraza şa garşy gozgalaňyna ýardam berýär. Gozgalaň basylyp ýatyrlandan soň 1925-nji ýylda Aşgabada gaçyp atýar. Leningratda ýokary harby okuwny tamamlayar. Şervin han, Eýran şasy tarapyndan «günäsi» geçilenden soňra 1946-njy ýylda Eýrana öwürülýär we 1993-nji ýylda aradan çykýar. Bu barada Şeýle-de serediň: Ahmad Şamlu tarapyndan neşir edilen «Kitab-e jome-ha» №5. Gyş 1985 we rus taryçysy M.S. Ivanowyň «Taryh Iran-e Novin» eseri. S.83

birnäçesi gozgalaňçylara goşulýar. Gozgalň ula turýar. Feodallaryň ýerleri garyp daýhanlaryň arasynda paýlanýar.

Marawadepeli ofiserleriň gozgalaňynyň güýçlenmeginden howatyr eden Reza Pähleviniň režimi, uçarlardan olara boýun bolmalga çagyryýan bildirişleri atýar we olary «Allanyň ýerdäki hökümdaryna garşy durmazlyga» çagyryýar. Soňra uçardan gozgalaňçylaryň we olara goşulan adamlaryň üstünden ok ýagdyrýarlar. Aýry tarapdan gozgalaňyň, SSSR-iň goldawy bilen alnyp barylýandygy barada metbugatda proganda edýär.

1926-nji ýylyň awgust aýynyň başlarynda gozgalň ýerden we howadan bolan hüjümleriň netijesinde basylyp ýatyrylýar we Lehak han birnäçe ýoldaşy bilen Türkmenistana sygynýar.

Lehak han kim? Gelip-çykyşy Sawad-kuhli Bavendlerden, Yraza şanyň ýakyn garyndaşlaryndan bolan Lehak hanyň agalary, Hožeber we Saham ul molk Reza şanyň mekirli plany esasyndan atylyp öldürilýär. Lehak han Türkmensähreda Nepes serdar (Jafarbaýlaryň Kel tiresinden) bilen gatnaşykda bolup, serdaryň hemaýaty bilen Yraza hana garşy göreşini dowam etdirýär.

Lehak hanyň gozgalaňynda Yraza şanyň ýok bolup, ýurtda demokratik režimiň ýola goýulmagy öňe sürlipdir. Bu gozgalň 1926-nji ýylyň 18-nji iýulynda basylyp ýatyrylýar.